

4. Корсани А. Капитализм, биотехнонаука и неолиберализм / А. Корсани / пер. с итал. // Горц А. Нематериальное. Знание, стоимость и капитал (социальная теория). — М.: Издательский дом ГУ ВШЭ, 2010. — С. 162–192.

5. Маркс К. Сочинения. Изд. 2-е. Т. 25, ч. 1 / К. Маркс, Ф. Энгельс. — М.: Государственное издание политической литературы, 1961. — 546 с.

6. Покрытан А.К. Экономическая структура социализма: функционирование и развитие / А.К. Покрытан. — М.: Экономика, 1985. — 263 с.

7. Шумпетер Й.А. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Й.А. Шумпетер / Пер. з англ. В. Старка. — К.: Видавничий дім «КМА», 2011. — 242 с.

8. OECD Stat Extracts [Електронний ресурс] // Organization for Economic Co-operation and Development. — Режим доступу: <http://stats.oecd.org/>

9. The 2013 EU Industrial R&D Investment Scoreboard. — Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. — 87 p.

Статтю подано до редакції 05.11.13

УДК 330.341.1

Ю. А. Шевчук, аспірант,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет ім. Вадима Гетьмана»

СТРУКТУРА ЧИННИКІВ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

АНОТАЦІЯ. Відповідно до системно-процесного методу у статті виділено структуру чинників стимулювання інноваційної моделі економічного розвитку. Аргументовано необхідність побудови інноваційно-орієнтованого суспільства.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інноваційний розвиток, інституції, інноваційний попит, людський капітал, інноваційна сфера, інноваційно-орієнтоване суспільство

АННОТАЦИЯ. Согласно системно-процессному методу в статье выделена структура факторов стимулирования инновационной модели экономического развития. Аргументированно необходимость построения инновационно-ориентированного общества.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: инновационное развитие, институции, инновационный спрос, человеческий капитал, инновационная сфера, инновационно-ориентированное общество

ANNOTATION. According to the system-process method is highlighted in the article the structure of factors stimulating innovative model of economic development. The author argues the necessity for implementation of the innovation-oriented society.

KEY WORDS: innovative development, institutions, innovation demand, human capital, innovative sphere, the innovation-oriented society

Постановка проблеми. Населення України потребує переходу на інноваційну модель розвитку задля покращення свого добробуту та оптимізації використання природного середовища. Технологічно відстала економіка є політично залежною, що закріплено в нееквівалентному зовнішньоторговельному обміні. Інноваційна модель розвитку є, з одного боку, наслідком розвитку продуктивних сил, а з іншого — чинником суспільних змін. Тому потрібен ґрунтовний аналіз чинників, що будуть стимулювати підприємців до ризикованої, але продуктивної інноваційної діяльності.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Структура чинників стимулювання інноваційної моделі розвитку здебільшого проводиться відповідно до ситуаційного підходу, натомість системний підхід залишається малопоширеним. Й. Шумпетер, Р. Лукас, П. Друкер, К. Фрімен, Е. Денісон, Ф. Янсен, Ю. Яковець, Ю. Пахомов, В. Гесць, О. Амоша, В. Семиноженко, І. Федулова, Р. Фатхутдинов та багато інших дослідників спирались переважно на фінансові та управлінські чинники, як на «каталізатори» інноваційного розвитку. У даній статті ми абстрагуємось від методу детермінізму при дослідженні системи чинників стимулювання інноваційної моделі.

Мета дослідження. Метою дослідження є характеристика структури чинників стимулювання інноваційної моделі економічного розвитку. Особливе значення надається питанню комплексності структури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Більшість учених поняття фактор і чинник вживають як синоніми, в тому числі і ті, котрі досліджують рушійні сили, що стимулюють інноваційний розвиток. Поняття чинника стимулювання інноваційного розвитку ширше за поняття фактору. Слово фактор походить від латинського «*facere*» — «виробляти», «примножувати», відповідно як поняття, фактор — умова будь-якої дії, без якої сам процес «примноження» не відбувається. Поняття чинника похідне від «здійснювати певний вчинок, дію». Тобто, будь-який фактор є завжди чинником, бо є умовою певного процесу, проте не всі

чинники проявляють себе як фактори, а їх вплив є очевидним та дослідженим.

Першим чинником стимулювання інноваційного розвитку є сама людина. А основним фактором економічного розвитку є людський капітал. Й. Шумпетер вказував на прихильність традиційному мисленню, яка стримує інновації, і писав з цього приводу «всі знання й звички, отримані колись, твердо вкорінюються в нас, як залізничний насип у землі» [6, с. 54]. Варто погодитись з австрійським вченим, щодо біологічної відсутності у людини неформальних норм, що сприяють поширенню інновацій. Таким чином, втручання держави в інноваційні процеси необхідне для створення у ринковій економіці стимулів для приватного сектору.

Стимулювання інноваційного розвитку передбачає створення системи моральних і матеріальних заохочень для всіх агентів інноваційного процесу. Для співробітників організацій ці заохочення полягають у поліпшенні професійного та фінансового стану, для підприємця — у підвищенні продуктивності та прибутковості, для держави — конкурентоспроможності національної економіки та підвищенні рівня добробуту її громадян тощо. За ознаки класифікації взято стратегічні цілі стимулювання інноваційної діяльності: скорочення часу необхідного на повний цикл «дослідження — розробка — впровадження»; якісне збільшення пропозиції інноваційної продукції; стимулювання працівників до формування людського та інтелектуального капіталу, формування інноваційної культури.

Система чинників стимулювання інноваційного розвитку має такий вигляд:

1. Чинники, що стимулюють до інноваційної діяльності окрему господарську одиницю. Це чинники мікрорівня, що діляться на внутрішні та зовнішні чинники по відношенню до активного суб'єкта інноваційного процесу.

2. Чинники, що стимулюють побудову інноваційної сфери та інноваційно-орієнтованого суспільства. Це чинники і мезо-, і макрорівня відповідно. Чинники мезорівня впливають на взаємодію суб'єктів господарської діяльності в процесі регіонального та галузевого співробітництва з метою імплементації результатів інноваційних розвідок. Ефективна система чинників мезорівня стимулює самовідтворення інноваційного процесу.

Всі чинники стимулювання інноваційної активності підприємства можна поділити на ті, що стимулюють підприємство зсередини (внутрішні) та чинники поза організацією, що тим не менш стимулюють підприємця шукати інноваційні рішення (зовнішні).

Внутрішні чинники стимулювання інноваційної діяльності:

1. В інновації міститься значна частка успіху, якщо сам продукт задовольняє певну потребу або навіть імітує її задоволення.

2. Організаційні та стратегічні чинники, як і міжособистісні відносини всередині господарської одиниці, дають змогу ефективно використовувати можливості цілепокладання та кооперації працівників.

3. Фінансово-інвестиційні можливості є визначальними для проведення інноваційного оновлення основних фондів підприємства, тому будь-яке господарство відштовхується від співвідношення ресурсних потреб та інноваційних можливостей відповідної одиниці.

4. До управлінських і мотиваційних чинників відносяться умови праці, структуру та ефективність існуючих систем управління та винагородження працівників, узгодження функціональної діяльності та комунікацій між підрозділами підприємства, система навчання та перепідготовки персоналу.

5. Інформаційні чинники визначають особливості діяльності підприємств на основі використання інформаційних ресурсів. Поштовхом до інноваційного ведення бізнесу може стати лише можливість вийти на зв'язок з науковими інститутами з відповідною базою.

6. Ціллю техніко-технологічних чинників стимулювання інноваційного розвитку є узгодження всіх господарсько-технологічних процесів в єдиному алгоритмі. Ця група чинників мотивує до поглиблення спеціалізації підприємництва, та впливає на вартість інновації.

Запорукою соціально-економічного розвитку є конкурентноспроможність сектору малого і середнього підприємництва (МСП), що залежить від процесів інвестування. Суб'єкти МСП є активнішими у створенні та впровадженні інновацій, незважаючи на обмеженості у фінансуванні. Окрім того, МСП сприяє розвитку економічної конкуренції, розширенню пропозиції інноваційної продукції; продукує і генерує новітні ідеї та стає «лабораторією» для великого бізнесу; сприяє подоланню безробіття; є запорукою міцного середнього класу; згладжує вплив циклічних коливань на національну економіку і т.д.

Група зовнішніх чинників стимулювання інноваційної діяльності розрахована на формування системи ефективного пошуку внутрішньонеобхідних елементів у зовнішньому середовищі з метою створення конкурентного середовища продукування, освоєння та поширення інновацій.

Зовнішні чинники стимулювання інноваційної діяльності підприємств:

1. Результативність інноваційного розвитку напряму залежить від дії науково-освітніх чинників.

2. Політико-правові чинники (наприклад: антимонопольне законодавство, захист прав власності, тарифна політика, законодавче регламентування) впливають на формування сприятливого клімату для залучення іноземних інвестицій, розвитку інноваційного підприємництва, як такого, та загалом є найбільшою групою серед чинників стимулювання інноваційного розвитку за своїм інструментарієм.

3. Екологічні регламентації впливають на розробку нових технологій, матеріалів, нових видів енергії, інструментів з метою зменшення антропогенного тиску на довкілля в процесі господарської діяльності.

4. Фінансові-інвестиційні чинники інноваційного розвитку стимулюють підприємства до інноваційної діяльності з позицій грошово-кредитних, бюджетно-податкових, амортизаційних важелів держави.

5. Організаційні чинники — форми та методи організації державою співпраці в науково-освітній та інноваційно-технологічній сфері.

6. Вільний доступ до інформації, завдяки участі державних органів у інфраструктурі та правовому забезпеченні, стимулює економічних агентів до нових видів діяльності, в першу чергу, завдяки зменшенню асиметрії інформації та вартості інформаційних послуг.

Соціально-економічні фактори тісно співвідносяться з освітніми чинниками і є формою прояву громадянського суспільства та соціального партнерства, стану продуктивних сил. Ефективна система чинників стимулювання потребує певним чином організовану інноваційну сферу — як середовище, вільне для поширення інформації та творчого підприємництва; як сукупність конкретних інституційних, інфраструктурних та інформаційних компонентів у межах ринкової економіки.

За Й. Шумпетером, існування інноваційної сфери полягає в комерційному аналізі потенційних споживачів інновацій; пошуку перспективних ідей, джерел функціонування; організації впровадження нововведення; тиражуванні; підтримці і утилізації. На нашу думку, даний перелік можна доповнити страхуванням від ризиків інноваційної діяльності, законодавчими засадами захисту прав власності та контрактів, інфраструктурним забезпеченням НДДКР.

Інноваційно-орієнтоване суспільство теж є необхідним елементом інноваційної сфери, адже ефективність інноваційних ідей у неготовому до цього суспільстві є сумнівною. Під інноваційно-орієнтованим суспільством більшість дослідників має на увазі сукупність таких елементів, як: інтелектуальний потенціал, орієнтація на інвестиційно-інноваційну активність, дотримання принципів соціальної відповідальності бізнесу. З огляду на окреслені вище координати, визначимо чинники побудови інноваційно-орієнтованого суспільства:

- культурно-релігійні, ми відносимо до цієї групи чинників також традиції та морально-правову оцінку інновацій;
- система середньої та вищої освіти, що на пряму впливає на рівень інтелектуального розвитку та грамотності населення;
- політична та економічна незалежність держави;
- система первинного та вторинного розподілу і перерозподілу доходів;
- рівень державних замовлень;
- державна соціальна політика;
- стан маркетингових комунікацій та комп'ютерних мереж;
- конкурентоспроможність країни в світовому науково-технічному розвитку та відкритість національного ринку;
- стан свободи слова та розвитку громадянського суспільства загалом.

За соціологічною теорією аномії Е. Дюркгейма і Р. Мертон, стан соціальної дезорганізації не може тривати довго, на зміну приходять нормативні та ненормативні реакції. Тут варто погодитись з думками вчених про те що намагаючись подолати надзвичайну невизначеність, суб'єкти виявляють і використовують ресурси, розмиваючи при цьому межі між легальним та нелегальним. Відсутність мотивації господарюючих суб'єктів захищати власні інтереси зумовлює нестачу соціальної енергії для інноваційної активності.

Ключовими ознаками плідної та ефективної інноваційної діяльності має бути масштабність і результативність у виробництві знань і створенні конкурентоспроможної продукції, швидкість трансферу знань. Проте академік НАН України Ю. Пахомов застерігає щодо очікувань швидких успіхів від стратегії нарощування частки доданої вартості високотехнологічної продукції [3]. Ми погоджуємось з думкою академіка, адже на початкових етапах реалізації стратегії інноваційного розвитку темпи зростання знижуються, але з часом обраний курс забезпечує стійке зростання, хоч і ривками.

Українська інноваційна система (її зародок) будується на засадах безвідповідальності та на основі «кола пасивності»: підприємці не хочуть пробувати відкривати інноваційні підприємства через те, що уряд не допомагає та проводить пасивну правову діяльність; держава, в свою чергу, не допомагає, тому що коштів немає; наукова спільнота бастує в умовах фінансового голоду. Прорив даного кола можливий лише за умови серйозної корекції стимулів одного з учасників кола. Підприємствам і науковій спільноті тяжко нав'язати інноваційну поведінку, простіше здійснити прорив починаючи з держави, через цільове покладання і фінансування, перспективне законодавче регламентування.

Проте діалектика розвитку вказує нам на факт, що запит на інноваційний розвиток формується і знизу також. Доки українським підприємцям вигідніше орієнтуватись на екстенсивний розвиток і неринкові методи ведення конкуренції (корупція, кримінал, залякування, «кумівство»), до тих пір буде панувати економіка диспропорцій. Реальний попит на інноваційне законодавство і на професійні послуги є елементом сформованого громадянського суспільства.

Слід визначити існуючі в національній економіці галузі виробництва та окремі товарні групи, що відзначаються достатньою глобальною конкурентоспроможністю. Такими на сьогодні є високотехнологічні галузі: літакобудування, ракетно-космічна техніка, електрозварювання, верстатобудівна та інструментальна промисловість, приладобудування, біотехнологія та виробництво медичної техніки, хіміко-фармацевтична, порошкова металургія та поліграфічна промисловість. Ці галузі є традиційно цариною української інженерної думки, що мають стати пріоритетними точками розвитку.

Висновки та прогнози щодо подальших досліджень. З метою становлення інноваційної моделі розвитку економіки необхідна національна інноваційна система, змінювати яку потрібно негайно, розуміючи причинно-наслідковий зв'язок суспільно-економічних трансформацій. У статті сформовано тезу, що стимулювання інноваційного розвитку передбачає створення системи моральних і матеріальних заохочень для всіх агентів інноваційного процесу. Відповідно, ієрархічна побудова системи чинників стимулювання інноваційної моделі економічного розвитку має такий вигляд: на першому рівні перебувають чинники, що стимулюють до інноваційної діяльності окрему господарську одиницю (мікрорівень); на другому — побудову інноваційної сфери (мезорівень); на третьому — інноваційно-орієнтоване суспільство (макрорівень).

Позитивний вплив чинників стимулювання інноваційно-орієнтованого суспільства допоможе сформувати інституції, що притаманні «новій економіці», в якій інновація та інформація є ключовими факторами розширеного відтворення. Першочерговими та найбільш дієвими у короткостроковому періоді, по відношенню до інших, заходами стимулювання інноваційного розвитку є запровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, побудова національної інноваційної інфраструктури, цілеспрямована державна фінансова та кадрова підтримка провідних секторів економіки, що мають потенціал кластерного розвитку. Не слід забувати, що держава в значній мірі впливає на інтереси суб'єктів діяльності через грошово-кредитну та податкову політику. Однак, більшість чинників стимулювання інноваційної моделі економічного розвитку мають довгостроковий і непрямий характер впливу на поведінку економічних суб'єктів, тому стратегічне мислення і виваженість є двома ключовими принципами, якими мають керуватися дослідники цієї проблеми.

Література

1. Гейц В.М., Семиноженко В.П., Кваснюк Б.Є. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: [Т. 2]: Інноваційно-технологічний розвиток економіки / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця, акад. НАН України В.П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б.Є. Кваснюка. — К.: Фенікс, 2007. — 564 с.
2. Денисон Э. Исследование различий в темпах экономического роста / Пер. с англ.;. Общ. ред. и вступ. ст. В.М. Кудрова. — М.: Прогресс, 1971. — 645 с.
3. Пахомов Ю. Развитие как коррекция инерционного курса в контексте глобальной конкуренции. // Економічний часопис_ХХІ. — 2004. — №3.
4. Слава С., Сегварі П., Моркунайте Р. Інституційне забезпечення інвестиційно-інноваційного розвитку територій: зарубіжний та український досвід // С. Слава, П. Сегварі, Р. Моркунайте. — К.: К.І.С., 2008. — 112 с.
5. Федулова Л.І. Інноваційний процес і його основні характеристики з позиції системного аналізу. // Теоретичні та прикладні питання економіки. Випуск 23. — К.: ВПЦ «Київський університет», 2010. — С. 36–48.
6. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития. — М.: Прогресс, 1982. — 455 с.
7. Яковец Ю.В. Эпохальные инновации ХХІ века. — М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2004. — 444 с.

Статтю подано до редакції 20.02.14